

Subjekt jako problém

Problém „subjektu“ není původně vůbec spjat s problémem „subjektivity“ (kterou ovšem staří už dobře znali), ale je velmi úzce spjat s objevem nitra a niternosti jako něčeho skutečného, k čemu však není možný přístup zvnějška. Tato opozice nitro x vnějšek byla sice známa, ale byla buď opomíjena nebo reinterpretována opět do zvnějšněné podoby (po vzoru „střed kružnice“ nebo „těžiště trojúhelníku“ apod.). Leibniz to (snad jako první) demonstroval na určité konstrukci, vymyšlené jako obrácená alternativa proti tradičnímu schématu: v monádě je rozhodující její nitro, které je v pohybu, tj. které se děje resp. může být, může se vylepšovat, dosahovat vyšších úrovní apod., zatímco její vnějšek je nerozeznatelný od vnějšku kterékoli jiné monády a je proto naprosto nezajímavý. Nitro tu je snad poprvé pochopeno bez nutného vztahu k vědomí či vůbec psychice (i když to není formulováno takto silně), ale je – podobně jako vědomí – zvnějšku nepřístupné, nedosažitelné – a také neovlivnitelné (leda prostřednictvím „univerzální harmonie“, pro kterou jedinou neplatí ona uzavřenost monády do sebe a tak říkajíc „bez oken“). Hegel naproti tomu pochopil, že hlavním problémem je právě ona možnost přechodů zevnitř navenek a zvenku dovnitř; odtud stěžejní význam jeho termínů (a pojmů) „zvnějšnění“ a „zvnitřnění“; hlavním nedostatkem Hegelova pojetí je spinozovský předpoklad paralelity „vnitřního“ a „vnějšího“. To zase dobře rozpoznal Kierkegaard jako omyl, a zdůraznil, že nitro je vždy bohatší než to, co je zvnějšněno resp. co lze zvnějšnit, a zde lze dodat, že na druhé straně nikdy nelze zvnitřnit vše, co bylo vnějškem nebo vnější. Ovšem již pro Hegela se stalo nezbytným soustředit pozornost právě na onen přechod, a spojil to (opět v návazání na onen „romantický“ obrat pozornosti k „subjektu“ už třeba u Fichta, kde ovšem není – podobně jako u Schellinga – dost zřetelně rozlišováno mezi „subjektností“ a „subjektivitou“ s hypotetickým „absolutním subjektem“ jako rozhodujícím činitelem, který musí sám sebe jakoby opouštět, aby se k sobě mohl zase vrátit, ovšem nyní už jako „sebe si vědomý“ subjekt. Teprve to umožnilo potom, třeba Feuerbachovi a zejména Marxovi, sice onoho hypotetického „absolutního činitele“ odmítnout a opustit, ale důraz na aktivitu a „praxi“ naopak zintenzivnit. A tak došlo k tomu, že dnes musíme řešit problém subjektu (v novém pochopení tohoto starého termínu, původně značícího právě opak, totiž objekt) v nových kontextech, které ovšem musíme vlastně teprve vytvářet. (A při tom si musíme stále dávat pozor před tím, abychom vždy znovu neupadaly do vyjetých kolejí kontextů starých.)

(Písek, 121012-3.)